

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ НАСАДЖЕНЬ НА ІСТОРИЧНІЙ ТЕРИТОРІЇ АНСАМБЛЮ СОФІЙСЬКОГО СОБОРУ В КИЄВІ

Н.В. КАПІНУС

Національний заповідник „Софія Київська”, м. Київ

Національний заповідник “Софія Київська” об’єднує ансамбль пам’яток архітектури XI і XVIII століть, і саме як унікальний архітектурний комплекс його було внесено до “Списку всесвітньої культурної і природної спадщини” ЮНЕСКО. Територія заповідника в минулому – це територія Києво-Софійського чоловічого монастиря. Насадження – плодові сади, овочеві та аптекарські городи – були невід’ємною частиною монастирського господарства, органічною складовою монастирського комплексу.

За усталеною традицією, при проведенні реставраційних робіт на історичних територіях головна увага приділялась реставрації або реконструкції історичних архітектурних споруд, а проблема реконструкції насаджень розв’язувалась в стилі міських садів та парків. При цьому майже не враховувались особливості, притаманні стилістично-композиційному рішенню саме монастирських садів, що мали своєю основою сакральний символічний зміст.

Так, за період існування заповідника неодноразово розроблялись проекти благоустрою і озеленення території, зокрема: у 1951-1952 роках Академією архітектури України були підготовлені основні положення з архітектурно-планувальної та ландшафтної організації його території; у 1953-1954 рр. Діпромїстом (рос. – Гипроградом) України був розроблений генплан заповідника; у 1968-1969 рр. і у 1974 р. проекти архітектурно-планувальної і ландшафтної організації території розробив КиївНДІПмістобудування; у 1985 році проект планування і озеленення розробив інститут “Укрпроектреставрація”. В 2000-2001 рр. та 2008 р. „УкрНДІПроектреставрація” розробив новий проект благоустрою території Національного заповідника “Софія Київська”.

На жаль, вищезгадані проекти, впорядковуючи територію навколо архітектурних історичних пам’яток, не відобразили особливості монастирського середовища. До останнього часу насадженням на території заповідника як невід’ємній складовій всього унікального архітектурного комплексу не приділялося належної уваги. І лише віднедавна з’явилося усвідомлення важливості їх ролі у комплексному сприйнятті пам’ятки, у створенні відповідної атмосфери і так званого „духу місця”. Для врахування ландшафтно-планувальних, стилістичних та композиційних особливостей історичної монастирської території при поточній та наступних її реконструкціях ми виступили з ідеєю розробки концепції озеленення історичної території. Нами було сформульоване головне положення концепції, а саме – створення асоціативного ландшафту, що органічно поєднує на історичній монастирській території заповідника пам’ятки різних епох.

На момент розробки положень концепції стан насаджень на історичній монастирській території можна було охарактеризувати таким чином:

- насадження займали майже половину території заповідника – 2,37 га з 5,15 га;
- дендрологічну основу склали плодові дерева (вишня, груша, яблуна), ясен, гіркогоштан, липи;
- значна кількість дерев, яка складала дендрологічну основу насаджень, була стадійно стара;
- санітарний стан більшої частини дерев був незадовільний;
- частина посадок пізнішого періоду (друга половина XX сторіччя) була здійснена за стандартними рішеннями, які не притаманні монастирському середовищу, а характерні для міських садів і парків (рис. 1, 3, 5);

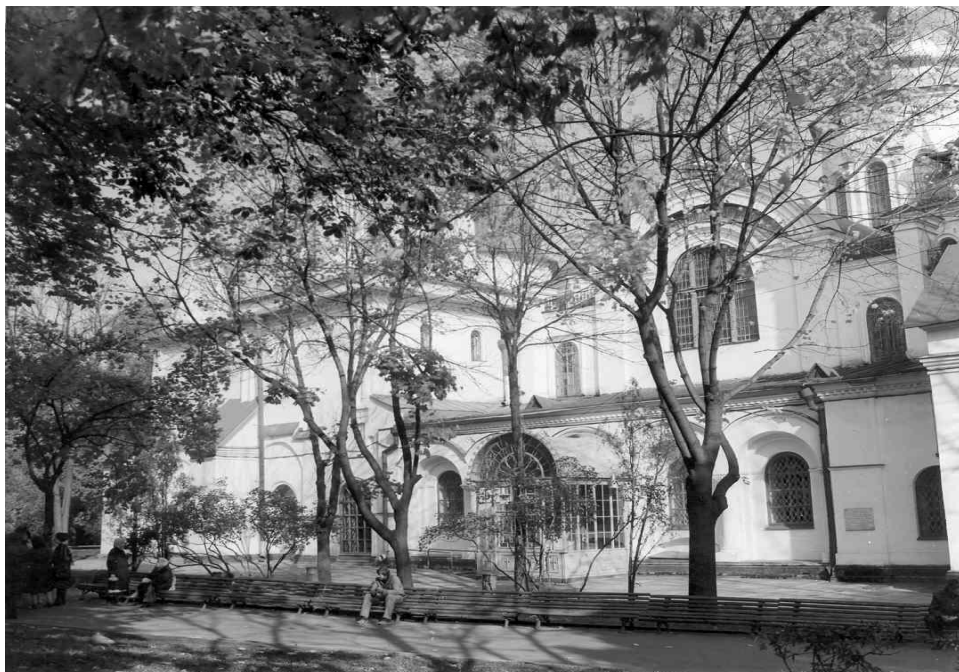


Рис. 1. Західний фасад Софійського собору. Архівне фото, 1985 рік.

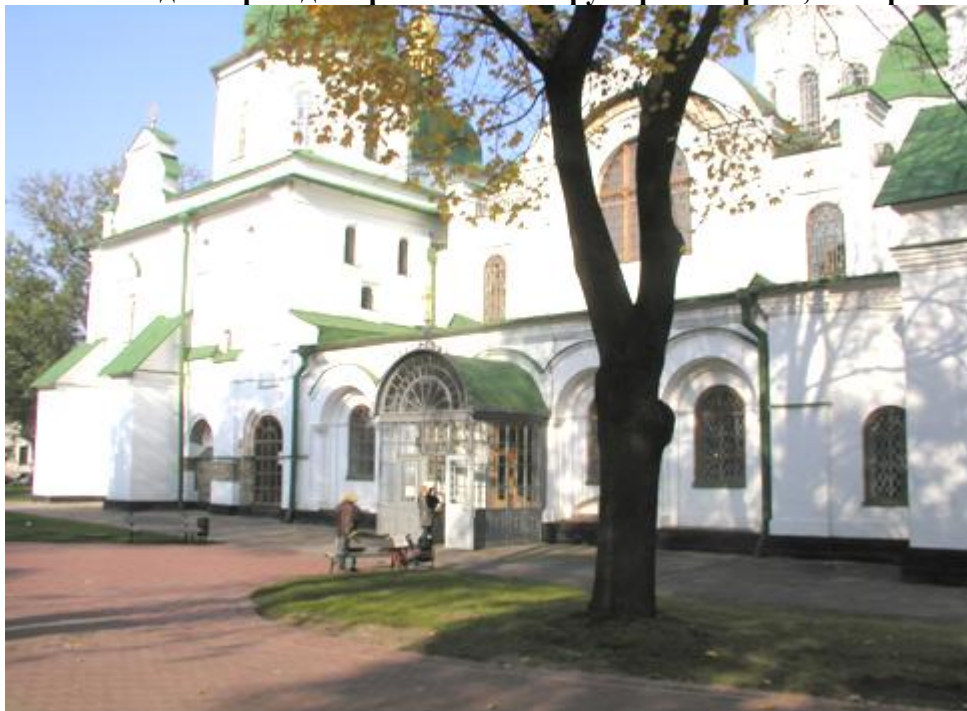


Рис. 2. Західний фасад Софійського собору. Сучасний вигляд.



Рис. 3. Будинок Хлібні та Консисторія. Архівне фото, 1985 рік.



Рис. 4. Будинок Хлібні та Консисторія, Сучасний вигляд.



Рис. 5. Вид на Будинок Митрополита від північно-західного рогу Софійського собору. Архівне фото, 1985 рік.



Рис. 6. Вид на Будинок Митрополита від північно-західного рогу Софійського собору. Сучасне фото.

- чітко простежувалась наявність окремих дерев і кущів як наслідок випадкових рішень;
- був наявний самосів деревних рослин: клена ясенелистого (*Acer negundo* L.), акації білої (*Robinia pseudoacacia* L.), шипшини (*Rosa canina* L.), в'язу

граболистого (*Ulmus carpinifolia* Rupp. ex Suckow) по периферії території заповідника;

- насадження були уражені шкідниками і збудниками хвороб, оскільки регулярні заходи із захисту насаджень не проводились;
- пам'ятки архітектури на території були закриті кронами перерослих дерев, особливо у літній період, і лише у зимовий період територія сприймалась комплексно.

Впорядковуючи насадження на території, ми здійснювали видове розкриття пам'яток архітектури, оптимізували умови зорового сприйняття архітектурного ансамблю. За даними архівних матеріалів був проаналізований характер розташування насаджень відносно комплексу споруд, який сформувався на території Києво-Софійського монастиря у XVIII сторіччі. Роботи з видового розкриття пам'яток та висадка нових рослин на території проводились саме з урахуванням результатів аналізу архівних матеріалів. Аварійні насадження були видалені, крони вікових дерев розчищені, на віковому ясені (вік близько 160 років) встановлено сучасну захисну систему Cobra+. Щоб не порушувати екологічний баланс території заповідника та дотримуватись вимог природоохоронного законодавства, у цей самий період з метою коригування розробленого в 2000-2008 рр. проекту благоустрою та озеленення були висаджені дерева та кущі цінних декоративних порід. Це дало можливість розширити видовий склад насаджень на 18 одиниць (з 50 до 68), тоді як проект передбачав розширення видового складу на 2 одиниці. Таке розширення таксономічного складу насаджень на монастирській території ми вважаємо виправданим, оскільки, по-перше, ще не вичерпано список типових для монастирської території дерев та кущів, по друге, з давніх часів саме монахи сприяли інтродукції рослин, а монастирі були тими осередками, де накопичувались і зберігались знання, зокрема ботанічні, вдосконалювалась агротехніка.

Отже, як свідчить аналіз проектної документації попередніх десятиліть та видовий склад насаджень на території, ще на стадії розробки проектів благоустрою та озеленення історичної були недостатньо враховані стилістичні та композиційні особливості монастирської території, а можливості розширення видового складу насаджень не використані. Розроблена концепція озеленення дозволить відтворити характерне для монастирів середовище, створити нові екскурсійні маршрути, присвячені історії монастирських садів, історії інтродукції рослин, використанню рослин монахами з лікувальною та богослужбовою метою.

Рекомендовано к печати к.б.н. Кушнір А.И.